BASKETBOL MASHG‘ULOTLARIDA VIDEO TAHLILDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Nazirov Murodjon Odiljon o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti
Jismoniy madaniyat va sport faoliyati fakulteti o‘qituvchisi
Tel: 90-777-87-38
E-mail: muradxanshaybaniy9@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada universitet basketbol mashg‘ulotlarida telefon videosi orqali texnik harakatlarni tushuntirish va tuzatish imkoniyatlari yoritiladi. Maqsad talabaning o‘z bajarishini anglashini qo‘llab-quvvatlaydigan amaliy o‘rgatish tartibini taklif qilishdir. Tekshirilgan manbalarning maqsadli tahlili asosida o‘zini baholash, murabbiy izohi va qayta bajarishni birlashtiruvchi metodika ishlab chiqildi. To‘rt haftalik namunaviy dastur, kuzatuv mezonlari va tashkil etish shartlari bayon etildi. Haqiqiy tajriba ma’lumotlari mavjud emas; taklifning samaradorligi tekshirilmagan. Metodika kichik guruhlarda individual qayta aloqa berish uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: basketbol, video tahlil, qayta aloqa, texnik tayyorgarlik, o‘zini baholash, harakat ko‘nikmasi.

Kirish. Basketbol texnikasini o‘rgatishda murabbiy ko‘rsatmasi bilan talabaning o‘z harakatini his qilishi har doim mos kelmaydi. Masalan, talaba to‘pni uzatganda gavdasini barqaror tutgan deb o‘ylashi, tasvirda esa muvozanat yo‘qolgani ko‘rinishi mumkin. Video bajarilgan harakatga qaytish va ko‘rsatmani aniq epizod bilan bog‘lash imkonini beradi. Universitet sharoitida oddiy telefon, barqaror tayanch va oldindan belgilangan topshiriq qisqa o‘quv tahlilini tashkil etishga yetarli bo‘lishi mumkin. Bunda asosiy e’tibor tasvir sifatining murakkabligiga emas, o‘rganiladigan belgining ko‘rinishiga qaratiladi.

Maqolaning maqsadi video kuzatuvni amaliy mashq bilan birlashtirish tartibini taklif etishdir. Vazifalar: namunaviy video va individual qayta aloqani farqlash, kuzatiladigan texnik belgilarni tanlash, kichik guruhlar uchun mashg‘ulot tartibini hamda baholash mezonlarini belgilash. Maqola basketbolga oid beshta tekshirilgan manbaning maqsadli tahliliga asoslanadi. Bu tizimli sharh yoki bajarilgan pedagogik tajriba emas. Quyidagi vaqt me’yorlari, mashqlar va baholash tartibi mualliflik metodik taklifidir; ular tadqiqotlarda aynan shu shaklda sinovdan o‘tgan protokol sifatida taqdim etilmaydi.

Video qayta aloqaning pedagogik imkoniyatlari. Namunaviy video harakatning maqsadi va bajarilish ketma-ketligini ko‘rsatadi. Talabaning o‘z videosi esa uning real bajarishini muhokama qilishga xizmat qiladi. Tannoubi va hammualliflar yosh boshlovchi basketbolchilarda video modellashtirishni o‘rgangan [1]; ushbu yosh guruhidagi natijalarni universitet talabalariga avtomatik ko‘chirish mumkin emas. Aiken va hammualliflar o‘z bajarishi haqidagi videoni ko‘rishni boshqarish ayrim sharoitlarda tashlash texnikasini o‘zlashtirishga yordam berishini ko‘rsatgan [2]. Shuning uchun namunaga taqlid qilish va o‘z xatosini tahlil qilish bir xil pedagogik vazifa deb qaralmasligi lozim. To‘p uzatishda tayanch holati, nishonga yo‘nalish, qo‘llarning yakunlovchi harakati va sherikning to‘pni qabul qilish qulayligi kuzatiladi. Driblingda to‘pni tanaga nisbatan boshqarish, yo‘nalish almashtirganda muvozanat va nigohni maydonga ko‘tarish baholanadi. Savatga tashlashda boshlang‘ich muvozanat, oyoq va qo‘l harakatining uyg‘unligi, to‘pni chiqarish hamda yakunlovchi harakatga e’tibor beriladi. Har bir belgini barcha talabalar uchun yagona tashqi shaklga keltirish shart emas: tana tuzilishi va tayyorgarlikdagi farqlar hisobga olinadi. Oddiy ikki o‘lchamli tasvir kuchni, bo‘g‘im yuklamasini yoki uch o‘lchamli harakatni aniq o‘lchash vositasi hisoblanmaydi. Dastlab video oddiy tezlikda ko‘rilib, harakat ritmi va yaxlitligi baholanadi. So‘ng zarur epizod sekinlashtirilib, masalan, to‘p chiqishi yoki yo‘nalish o‘zgarishi aniqlashtiriladi. Yakunda oddiy tezlikka qaytiladi. Murabbiy bir ko‘rishda faqat bir yoki

ikki ustuvor belgini tanlaydi. “Qo‘ling noto‘g‘ri” kabi umumiy hukm o‘rniga “uzatish oxirida qo‘llaringni nishonga yo‘naltir” kabi bajariladigan ko‘rsatma beriladi. Talaba avval o‘z kuzatuvini aytadi, keyin murabbiy uni to‘ldiradi; muvaffaqiyatli bajarilgan jihat ham qayd etiladi.

Video bilan ishlashning foydasi uni ko‘rsatishning o‘zidan kelib chiqmaydi. Basketbol taktikasini o‘rganish tadqiqotida videoni boshqarish va axborotni taqdim etish shakli ahamiyatli bo‘lgan [3]; bu texnik harakatning amaliy bajarilishi yaxshilanganini bevosita anglatmaydi. Boshqa tadqiqotda namunani ko‘rishni mustaqil boshqarish jarima tashlashni o‘rganishda guruhlararo ustunlik bermagan [4]. Demak, video mazmuni, topshiriq va o‘rganuvchi xususiyatlari birgalikda hisobga olinishi kerak. Boshlovchiga qisqa namuna, bitta aniq mezon va raqibsiz mashq taklif qilinadi. Tajribali talabadan vaziyatdagi tanlovini izohlash, o‘z videosidan muhim epizodni ajratish va o‘yin sharoitida qayta bajarish so‘raladi. Har urinishdan keyin ekran ko‘rsatish mashq vaqtini qisqartiradi. Shu sababli dastlabki tushuntirishdan so‘ng videoga murojaat kamaytirilib, bir necha mustaqil urinish bajariladi. Talaba avval natijani o‘zi taxmin qilishi, keyin zarur bo‘lsa tasvir bilan tekshirishi maqsadga muvofiq.

Amaliy metodika va to‘rt haftalik dastur

Ish ketma-ketligi: bajarish → tasvirga olish → talabaning o‘z bahosi → murabbiyning qisqa izohi → tuzatish mashqi → qayta bajarish. Kamera old yoki yon tomonda, butun gavda va to‘p ko‘rinadigan joyga o‘rnatiladi. Tashlash natijasi baholansa, savat ham ko‘rinishi kerak. Taqqoslanadigan yozuvlarda masofa, rakurs, topshiriq va imkon qadar yoritish bir xil saqlanadi. Telefon harakat yo‘lidan tashqarida turadi. Tasvirga olish talabaning roziligi bilan bajariladi; yozuvlar faqat o‘quv maqsadida, kirishi cheklangan joyda saqlanadi va ruxsatsiz tarqatilmaydi. Saqlash muddati oldindan kelishiladi. Tahlilda talaba “nima yaxshi bajarildi?” va “keyingi urinishda nimani o‘zgartiraman?” savollariga javob beradi. Murabbiy tanlangan xatoga mos mashq belgilaydi: uzatish yo‘nalishi buzilsa belgilangan nishonga uzatish, driblingda nazorat yo‘qolsa past tezlikda yo‘nalish almashtirish, tashlash muvozanati buzilsa yaqin masofadan barqaror tayanch bilan tashlash bajariladi. Keyin ayni topshiriq qaytariladi. Tuzatish paytida barcha texnik qismlarni birdan o‘zgartirish talab qilinmaydi. Dribling bo‘yicha universitet tadqiqoti video tahlil imkoniyatlarini ko‘rsatadi [5], biroq quyidagi to‘rt haftalik tartib o‘sha tadqiqotning takrori emas.

Dastur haftasiga ikki marta asosiy mashg‘ulotga qo‘shiladigan 10–15 daqiqalik blok sifatida tavsiya etiladi. Masalan, 12 daqiqada vazifaga 1, dastlabki bajarish va yozuvga 2, ko‘rish hamda izohga 3, tuzatishga 4, qayta bajarishga 2 daqiqa ajratiladi. Bu vaqt bir kichik guruh uchun rejalashtiriladi. Katta guruhda 3–4 talabadan iborat navbatlar tuziladi; qolganlar tanish mashqni boshqa stansiyada bajaradi. Keyingi blokda navbat almashadi. Murabbiy har talabaning tahlil olish navbatini qayd etib, faqat kuchli yoki faol talabalar bilan cheklanib qolmaydi.

Hafta	Texnik vazifa	Video tahlil va tuzatish mashqi	Baholash mezoni
1	Uzatish	Boshlang‘ich qayd; nishonga uzatish, qo‘llarning yakunini ko‘rish.	Aniq uzatishlar ulushi.
2	Dribling	Yo‘nalish almashtirishni ko‘rish; nazoratli tezlikda qaytarish.	To‘p yo‘qotish va yo‘l xatolari.
3	Savatga tashlash	Muvozanat va to‘p chiqishini ko‘rish; yaqin masofadan tuzatish.	Tushgan to‘plar ulushi, texnik mezon.
4	Mustaqil bajarish	Videoni kamaytirish; avvalgi topshiriqlarni yordamsiz takrorlash.	Bir xil sinovdagi natija va saqlanish.

Baholash va natijalarni talqin qilish

Birinchi haftada faqat uzatish emas, dastur yakunida baholanadigan barcha topshiriqlarning boshlang‘ich qaydi olinadi. Sinov video blokidan tashqari, asosiy mashg‘ulotning nazorat qismida tashkil etilishi mumkin. Har urinish bir xil tartibda raqamlanadi, tasvirga sana va topshiriq nomi qo‘yiladi. Yakuniy sinovda eng yaxshi epizodlarni tanlash o‘rniga oldindan belgilangan barcha urinishlar hisobga olinadi. Aks holda, muvaffaqiyatli harakatlarni ajratib ko‘rsatish natija haqidagi

taassurotni buzishi mumkin. Texnik tahlil uchun esa bir muvaffaqiyatli va bir tuzatish talab qiladigan epizodni yonma-yon ko‘rish foydalidir.

Dribling tezligi oshgani xatolar ko‘payishi bilan birga kuzatilishi mumkin. Shuning uchun vaqt o‘lchansa, u xatolar sonidan alohida yoziladi. Uzatish nishonining o‘lchami va tashlash masofasi dastlab tanlanib, yakunda o‘zgartirilmaydi. Talabaning o‘z bahosi ham qisqa qayd etiladi: u xatoni mustaqil taniyaptimi va tuzatish vazifasini aniq ayta olyaptimi? Bu qaydlar harakat natijasini almashtirmaydi, lekin o‘rganish jarayonini tushunishga yordam beradi.

Boshlang‘ich va yakuniy baholashda to‘p, masofa, urinishlar soni, yo‘nalish va dam olish sharti bir xil bo‘ladi. Metodik misol sifatida belgilangan joydan 10 ta tashlash, bir xil masofadan 10 ta nishonga uzatish va bir xil yo‘lakda dribling tanlanishi mumkin. Bu sonlar tajriba natijasi emas, sinovni tashkil etish taklifidir. Tashlash aniqligi savatga tushgan to‘plar sonini jami tashlashlarga, uzatish aniqligi oldindan belgilangan nishon hududiga yetgan to‘plar sonini jami uzatishlarga bo‘lib, 100 ga ko‘paytirish orqali hisoblanadi. Driblingda to‘pni yo‘qotish, belgilangan yo‘ldan chiqish va qoida buzilishi alohida sanaladi; bir hodisa takror hisoblanmaydi.

Texnik sifat uchun har topshiriqqa ikki kuzatiladigan belgi tanlanadi: masalan, uzatishda muvozanat va qo‘llarning nishonga yo‘nalishi; driblingda to‘p nazorati va nigohning oldinga ko‘tarilishi; tashlashda barqaror tayanch va yakunlovchi harakat. Har belgi bajarilmagan — 0, beqaror — 1, izchil bajarilgan — 2 ball bilan qayd etilishi mumkin. Baholovchilar ushbu tavsiflarni namunaviy epizodlarda oldindan kelishadi. Ko‘rinmagan belgi nol bilan baholanmaydi, “baholab bo‘lmaydi” deb belgilanadi. Imkon bo‘lsa, ikki kuzatuvchi yozuvlarni mustaqil baholab, tafovutlarni muhokama qiladi. Ball tizimi standartlashtirilgan test emas, mahalliy pedagogik kuzatuv vositasidir.

Muhokama va xulosa

Telefonning tasvir sifati, noqulay rakurs, to‘pning kadrdan chiqishi, vaqt yetishmasligi va kuzatuvchining subyektiv bahosi tahlilni cheklaydi. Video murabbiy ko‘rsatmasi va amaliy takrorlash bilan birga qo‘llanganda pedagogik vosita bo‘lishi mumkin. Taklif etilgan dastur samaradorligini aniqlash uchun izchil kuzatuv va alohida tekshiruv zarur.

Amaliyotda, birinchidan, har blok uchun bitta texnik maqsad belgilang; ikkinchidan, taqqoslash sharoitlarini bir xil saqlang; uchinchidan, izohdan oldin talabaning o‘z bahosini tinglang; to‘rtinchidan, videodan keyin tuzatish va mustaqil takrorlashga vaqt ajrating; beshinchidan, keyingi mashg‘ulotda ko‘nikmaning saqlanishini tekshiring. Shu tartib video ko‘rishni maqsadli o‘quv faoliyatiga bog‘laydi, ammo uning natijasini oldindan kafolatlamaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Каримов Б.З. Теория и методика баскетбола.// Учебник для высших учебных заведений. Т: 2020. – 585 с.

2. «Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida»gi Qonun. // O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida/ O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. “Xalq so‘zi” gazetasi, 2015 yil 5 sentyabr, №174, - B. 1-4.